

L'ONOMÀSTICA D'ORIGEN MENORQUÍ A GIBRALTAR

Martí CRESPO

L'any 2000 es va publicar en aquesta mateixa revista un interessant article de Fiorenzo Toso sobre «L'onomastica d'origene ligure a Gibilterra».¹ Hi exposava, a partir de l'anàlisi dels cognoms que apareixien a la guia telefònica,² la substancial presència de civils genovesos al si de la societat gibraltarenca des que, a la Guerra de Successió al tron hispànic, el penyal fou ocupat per una esquadra angloneerlandesa en nom de l'arxiduc Carles d'Àustria i en va haver de fugir la pràctica majoria de la població civil.³ El setge posterior a què va sotmetre la plaça el pretendent borbònic Felip d'Anjou va obligar les autoritats militars —des de bon començament, majoritàriament angleses— a reparar-ne les fortificacions i reforçar-ne les defenses immediatament després de la presa. Però per això calia mà d'obra urgent, una força laboral que va anar arribant de molts indrets de la Mediterrània i que, amb el pas del temps, va acabar formant el pòsit de l'actual identitat gibraltarenca, tan diversa com el *yanito*,⁴ el parlar propi i element cultural més visible d'aquesta microsocietat de trenta mil persones en un diminut territori de poc més de sis quilòmetres quadrats a l'extrem sud de la península Ibèrica.

En la incipient comunitat civil forjada sota l'ombra de la fortalesa anglesa hi havia genovesos, jueus sefardites de l'altra banda de l'estret (i principals encarregats del proveïment de productes tan bàsics com l'aigua i el menjar a la guarnició en temps de tancament de la frontera amb la resta del camp de Gibraltar), britànics, portuguesos i alguns neerlandesos, a més de no pocs individus provinents de quasi tots els racons dels Països Catalans. En aquest sentit cal esmentar que en l'ocupació de la ciutat, el 4 d'agost de 1704, en l'estol austriacista aliat navegaven tres centenars de voluntaris catalans i valencians,⁵

1. Toso, Fiorenzo (2000): «L'onomastica d'origene ligure a Gibilterra». *Estudis Romànics*, núm. 22. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

2. «Per verificare la sostanza dell'apporto ligure al sistema cognominale di Gibilterra, è stata effettuata un'indagine preliminare attraverso lo spoglio della guida telefonica della località (*Telephone Directory, 1997-98*), sistema certo non esento da approssimazioni e arbitrarietà, ma comunque sufficiente per disporre di un campione affidabile dei tipi più diffusi».

3. Entre quatre mil persones i sis mil, segons els autors.

4. Sobre el *yanito* o *llanito*, vegeu (entre més): Johannes KRAMER (1986): *English and Spanish in Gibraltar*. Hamburg: BURSKE, Helmut / LEVEY, David (2008): *Language Change and Variation in Gibraltar*. Amsterdam: Benjamins.

5. Narcís Feliu de la Penya, a *Anales de Cataluña* (1709), va deixar una incompleta «relación de la

encapçalats per l'antic virrei de Catalunya Jordi de Hessen-Darmstadt.⁶ La gran majoria van seguir el príncep Jordi l'estiu següent cap al setge de Barcelona, però n'hi va haver alguns que van restar a la plaça.⁷ El cas més conegut fou el de Josep Corrons, natural de Caldes de Montbui, «*alcayde de Mar de Gibraltar, nombrado por su magestad en Lisboa, después capitán del Mar y sargento mayor de dicha plaza por sus Servicios*», que va mantenir el càrrec fins i tot quan la fortalesa va ésser cedida oficialment a la corona britànica arran del tractat d'Utrecht el 1713: «*Corrons continuó controlando el puerto de Gibraltar y sirviendo de intermediario entre el gobernador y la población civil hasta que tuvo una disputa con el teniente gobernador Cotton (1716-1719) y salió de Gibraltar*», corrobora l'historiador Tito Benady.⁸ També s'hi va quedar el capità Andreu de Salas, esmentat als registres eclesiàstics com a barceloní el 1709 i com a «*natural del Castillo de Valencia en Cataluña*» el 1716, que sembla que va comandar quaranta anys la poc documentada guàrdia espanyola (genovesa, a partir del 1727), dependent del governador i amb atribucions principalment sobre els civils i la frontera.

En el primer segle de dominació britànica, Gibraltar va continuar rebent població estrangera per cobrir les necessitats dels gairebé tres mil soldats aquarterats de mitjana. Entre els veïns primerencs també hi havia l'urgellenc Jeroni Andreu Sacases, notari públic; la gironina Anastàsia Carmona; el barceloní Joan Gatell; el petrer Antoni Carreras; Damià Capsir, de la Pobla del Duc de Gandia; el matrimoni format per Joan Baptista Ferrer, de València, i Amàlia Cavaller, de Puçol; el valencià Francesc Estany; el mallorquí Gregori Neto, i, fins i tot, una parella aranesa, Manuel Pons i Marianna Pons.⁹ Els llibres parroquials de baptismes, matrimonis i defuncions donen bon compte, de fet, de la presència de desenes de catalans, valencians i mallorquins durant tot el segle, amb famílies com la de Jaume Susies («*de Bonastra, obispado de Barcelona*») i Miquel Coll (de Cardona): un fill seu, Gabriel Coll, hi acabaria regentant una taverna, i una filla seva es va

compañía de españoles en Gibraltar año 1704 y de los catalanes voluntarios, con la nota de los que quedaron heridos, muertos, o prisioneros en el discurso del asedio», on apareixen un centenar de noms.

6. KING, Denis (2004): «Prince George of Hessen. A Hero Cast in the 'Old Mould'». *Gibraltar Heritage Journal*, núm. 11. Gibraltar: Priory Publications, p. 39-57 / PORTA I BERGADÀ, Antoni (1984): *La victòria catalana de 1705*. Barcelona: Editorial Pòrtic.

7. L'estudiós gibraltarenc Tito Benady ho resumeix bé: «*A los pocos vecinos que se quedaron en Gibraltar en agosto de 1704, se agregaron aquellos caballeros que acompañaban al príncipe de Hesse, y muchos otros que acudieron desde los pueblos vecinos a alistarse en las filas del archiduque Carlos de Austria, pretendiente a la corona de España. Cuando el príncipe salió para Barcelona en julio del 1705 los militares de su séquito le acompañaron, pero algunos que no eran militares se quedaron en Gibraltar*». Vegeu: BENADY, Tito (1997): «Espanoles en Gibraltar en el siglo después de Utrecht». *Almoraima*, núm. 17. Algesires: Instituto de Estudios Campogibraltareños.

8. Els seus dos fills i quatre filles van continuar vivint a la ciutat, a les propietats que li havia concedit el príncep Jordi en compensació pels seus serveis: una de les filles, Gràcia, es va casar amb Antoni Carreras, de Petra; una altra, Isabel, amb Francesc Vallès, d'Oliva, i una altra, Maria, amb Francesc Mayor, de Polop. És un magnífic exemple d'una tendència que es pot observar tot al llarg del segle XVIII: l'establiment de lligams de sang entre famílies arribades a la ciutat de tots els territoris de parla catalana.

9. CRESPO, Martí (2014): «Catalans, valencians i menorquins a Gibraltar al segle XVIII». *Després de les Noves Plantes: canvis i continuïtats a les terres de parla catalana. Actes del IX Congrés de la CCEPC*. Valls: Publicacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana 8, p. 369-380.

casar, el 6 de gener de 1744, amb el mestre d'obra Joan Baptista Illa de «*San Juan de las Badessas en Cataluña, obispado de Vico*». Per la seva banda, el matrimoni format pel sabadellenc Miquel Riera i la menorquina Tecla Portes tenia a mitjan segle una botiga de verdures a City Mill Lane, i una bona part dels seus fills van exercir d'hortolans: al cens del 1777, el primer amb cara i ulls del domini britànic, en Joan i en Pere s'hi van inscriure amb aquesta professió, però era el primogènit, en Patrici, qui constava com a propietari de l'hort al Governor's Garden Street.¹⁰ Els Riera-Portes, propietaris d'hortos i botigues, exemplifiquen perfectament la forta implantació d'algunes famílies del nostre país al penyal, amb un cert pes en la societat local i tot.¹¹

ELS 'MINORKEENS'

La consulta dels registres de l'església i dels censos ordenats pels governadors militars de l'època¹² mostra prou clarament el pas i l'establiment de totes aquestes famílies al penyal. Ací i allà, enmig de cognoms d'origen genovès, andalús, jueu, britànic o portuguès, és palpable la presència de llinatges propis dels Països Catalans, entre els quals es destaquen de manera preponderant els vinculats amb l'illa de Menorca.¹³ Els menorquins, cal dir, van fer cap a Gibraltar al segle XVIII per una via pròpia: mitjançant els articles X i XI de la pau signada a Utrecht el 1713, Felip V va cedir a Londres la sobirania del penyal i l'illa, respectivament, convertits ràpidament en dos pilars estratègics a la Mediterrània per a la futura consolidació de l'imperi britànic cap a l'Àsia. Aquesta avinentesa històrica va comportar, tot d'una, intensos fluxos militars, mercantils i comercials entre tots dos indrets. I també demogràfics: centenars de menorquins, al llarg del segle de dominació compartida, van embarcar-se cap al sud en cerca de feina.

La seva presència, tanmateix, no es detecta immediatament. Així, fins a les acaballes de la dècada del 1720 no es troben en la documentació analitzada esments d'individus originaris directament de l'illa. Des d'aleshores fins a mitjan segle, l'arribada de menorquins ja és més constant, sobretot enrolats en la *Royal Navy* i vaixells corsaris que feien

10. Un indret conegut tradicionalment com a *Huerta Riera*. Vegeu: BENADY, Tito (1996): *The Streets of Gibraltar. A Short History*. Gibraltar: Gibraltar Books.

11. CRESPO, Martí (2013): «Quan a Gibraltar es parlava català». *L'Avenç*, núm. 393. Barcelona.

12. Llibres de bateigs, casaments i defuncions de la parròquia de Santa Maria la Coronada de Gibraltar i censos del 1777 i 1791.

13. Analitzant en detall els documents parroquials, per exemple, se'n poden obtenir algunes dades significatives: del 1705 al 1804, en què la població civil mitjana de Gibraltar es movia en els tres mil individus, s'hi compten 154 casaments amb un dels cònjuges o tots dos originaris de Menorca, 27 amb persones nascudes al Principat i 30 al País Valencià; quant a bateigs, en el mateix període n'hi ha 724 de fills de menorquins, 166 de catalans, 127 de valencians i 41 de mallorquins, i respecte a defuncions, durant el XVIII se n'enregistren 69 d'individus menorquins, 41 de catalans, 19 de valencians i 15 de mallorquins. Són xifres ja de per si elevades en una societat reduïda en tots els sentits, que es multipliquen si hi introduïm la variant dels nadius locals, la gent ja nascuda a Gibraltar, però de pares originaris de les grans comunitats aportadores de població.

estada a Gibraltar. Fou a la segona meitat del XVIII, en part coincidint amb l'ocupació francesa de Menorca (del 1756 al 1763), quan hi va haver un increment notable d'illencs cap al penyal, on es van destacar com a constructors, mariners, mestres d'aixa i fusters, sabaters i sastres, tot de professions que predominaven a l'època a Maó i el Raval del castell de Sant Felip. Fou durant l'última dominació britànica de Menorca (1798-1802) i sobretot la tornada definitiva de l'illa a sobirania espanyola¹⁴ —amb el tractat d'Amiens del 27 de març de 1802— que es va produir el trànsit més significatiu de menorquins.¹⁵

De la primera onada migratòria de mitjan segle XVIII, uns quants llinatges de la zona de la boca del port de Maó han quedat gravats als textos consultats. Tecla *Portes* de Sant Felip, casada com s'ha dit anteriorment amb el sabadellenc Miquel Riera, ja constava com a mare d'alguns infants batejats a partir del 1729. El llinatge, com en molts altres casos, apareix amb variacions gràfiques segons qui l'escriu: *Portas*, *Portos*... Una variació semblant és la que experimenta el cognom d'una altra santfelipera, Isabel *Sans* (Sants, Santos...), casada en aquest cas amb un valencià. Margarida *Trémol* (en alguns arxius, natural de Ciutadella; en uns altres, de Maó) també era casada amb un valencià, Francesc Mayor, un destacat membre de la comunitat catòlica en la microsocietat gibraltarenca de l'època.

A la dècada del 1740 ja comença a aparèixer als llibres eclesiàstics el cognom *Costa*, a través de la parella formada per Pere Costa (de vegades, De Acosta) i Antònia Cardona, tots dos de Sant Felip. Això demostra que a Gibraltar, malgrat que hi havia individus portuguesos que també se'n deien i que Toso l'inscriu entre els cognoms de probable origen lligur,¹⁶ també es pot vincular amb l'illa de Menorca. El mateix Toso, a l'article del 2000, incloïa *Serra* en la llista de cognoms de procedència panitaliana. Amb tot, al llarg del XVIII es documenten alguns individus menorquins que el porten al penyal. Hi ha, per exemple, la família formada pel fuster Josep Serra (de vegades, Sierra) i Anna *Messa*, del Raval de Sant Felip, que es va traslladar a Gibraltar entre el 1765 i el 1771.¹⁷

Un llinatge que no admet discussió sobre l'adscripció menorquina és *Pellicer*, que es comença a documentar als registres gibraltarencs a mitjan segle amb les formes *Palliser* i *Pallicer*. Al cens del 1777, hi és escrit *Pollisé*. Més variació gràfica encara presenta el cognom *Roger*, detectat ja a la dècada del 1760 amb les formes *Ruge*, *Rocher*, *Rotger* i *Roger*.¹⁸ Al cens del 1777 en trobem una variació més, *Rutgé*, aplicada a una família de pare eivissenc i mare catalana.

14. Segons l'anàlisi de l'historiador menorquí Miquel Àngel Casasnovas, l'illa venia d'un període d'intensa activitat marítima i el retorn a l'òrbita espanyola va causar un daltabaix perquè no es va respectar el període transitori de tres anys que s'havia pactat per adaptar gradualment la seva realitat econòmica a la legislació borbònica: la imposició de la duana i d'una reforma fiscal, la instauració d'impostos, taxes i tributs, juntament amb l'abolició de la franquícia comercial i la prohibició del comerç d'uns quants productes van aturar, de sobte, la frenètica activitat al port de Maó i van esperonar, les primeres dècades del segle XIX, el fenomen de l'emigració (primer cap a Gibraltar, després cap a l'Algèria francesa).

15. Qui signa aquest article és l'autor d'un extens estudi monogràfic, *Els 'minorkeens' de Gibraltar* (2010), pendent de publicació.

16. «*Costa: piuttosto diffuso in Italia, ma con punte massime a Genova e in Sicilia*».

17. CRESPO, Martí (2012): «Els *Messa*: del Raval al penyal». *Revista de Menorca*, tom 91. Maó: Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó.

18. Com a màxima alteració cal esmentar que el 1800 apareix amb la grafia *Rohè*, de la mà d'un vicari genovès.

També a partir de mitjan segle arriba un dels llinatges menorquins més comuns en la documentació del segle XVIII a Gibraltar, i alhora un dels que més diversitat gràfica mostra. El 1755 i 1757 es té constància d'una Manuela *Prados* de Sant Felip, reconvertida en Manuela Prats (i Prast) el 1759 i 1760 al mateix llibre de bateigs de l'església. De les dècades del 1760 al 1780, les formes Prast, Prats i Prado(s) són les més usades, totes vinculades a gent originària del Raval de Sant Felip i de Maó. Però a l'últim quart del segle es comencen a observar les variants Prett(s) i, sobretot, Pratts: als censos del 1777 i el 1791, Prats i Pratts ja són uns dels cognoms més comuns dels civils catòlics de la plaça. L'aparició de la versió amb doble T pot deure's a una voluntat de distanciar-se i diferenciar-se de la paraula malsonant '*prat*', que en anglès significa 'imbècil, estúpid'.

A la segona meitat del XVIII comencen a arribar al penyal individus amb llinatges castellans provinents del Raval de Sant Felip, un peculiar i singular poble de l'illa a tocar el castell del mateix nom, a l'entrada del preuat port de Maó. La majoria de la població local era descendent dels soldats de Castella i Extremadura destinats a la fortalesa des del segle XVI, i que amb el temps van veure com els seus cognoms s'adaptaven fonèticament al català imperant.¹⁹ A Gibraltar trobem *Xeres* (Jerres, Jerez, Geres i fins i tot Xerés) i *Hernandes* (escrit Arnandes en un document del 1789, Ernandes el 1792, Ernandis el 1794...), a més de *Dias*, *Flores* (i Floris), *Lopes*, *Marques*, *Ortis*, *Peris* i *Ruis*.

Però no sols van navegar de Menorca a Gibraltar cognoms castellans, sinó també d'algunes altres comunitats estrangeres presents a l'illa durant el quasi un segle de dependència de Londres. Un cas ben paradigmàtic és el de la maonesa Magdalena *Paleologo*, que portava el llinatge Paleologo corresponent a una de les famílies de la petita, però significativa, colònia grega establerta a Maó durant la dominació britànica. Un altre cas destacat és el del navilier napolità Pasqual *Escarnitxi*,²⁰ habitador del Raval del castell de Sant Felip després de l'arribada dels anglesos. Amb l'ocupació francesa de mitjan segle va deixar l'illa amb tota la família per buscar refugi i base d'operacions marítimes al penyal, on va continuar augmentant la descendència i la riquesa, basada principalment en l'armament de naus en cors. Als registres de Gibraltar trobem el llinatge familiar escrit d'unes quantes maneres: Escarniche (1763), Scarniche (1772), Scarnichia (1774 i 1792) i Escarnitxe (1774).²¹

19. «*La guarnición de San Felipe [...] contó desde el principio con ilustres apellidos. La forma de escribirlos en la documentación se va menorquinizando con el tiempo ya que, en muchos casos, estos puestos se transmitían de padres a hijos, haciendo que estos linajes permanezcan en la guarnición durante generaciones, mientras enlazan a menudo con familias menorquinas.*». Vegeu: LAFUENTE, Eusebio (1996): *Artilleros en el castillo de San Felipe de Mahón*. Madrid: Hidalguía, Madrid, p. 730.

20. Adaptació de la forma napolitana Scarnichia.

21. El primogènit de la família, Jaume Escarnitxi, nascut el 1745 a Sant Felip i traslladat amb tota la família a Gibraltar poc després, va dedicar la vida a la navegació, segurament format a les embarcacions del seu pare, amb les quals va fer alguns viatges per Itàlia. Cap al 1778 va armar el *Royal Hibernian*, la nau corsària menorquina de més gran tonatge. Posteriorment va ser capità del corsari *The Enterprice*, també de matrícula menorquina, amb dotze canons i cinquanta homes. Segons que explica Guillermo Pons Pons a *Panorama histórico del antiguo Arrabal de San Felipe* (2004), conquerida Menorca el 1782 pels espanyols, el seu pare li va aconsellar que es posés al servei de la flota de la Corona portuguesa, que sovint s'aturava al port de Gibraltar. De pilot pràctic va passar al grau d'alferes de fragata el 1788 i, gràcies a la traça demostrada com a capità pel Mediterrani i l'Atlàntic, fou promogut finalment

La seva dona, natural del Raval de Sant Felip, fou de fet la primera portadora del cognom *Guivernau* a Gibraltar. Al darrer quart del segle XVIII hi va haver més santfeli-pers que el portaven: Francesc Guivernao i Antoni Guivernado (en una gradual derivació fonètica cap al castellà). És en aquest període temporal convuls, en què les tropes hispanofranceses van imposar l'anomenat *Gran Setge* a Gibraltar (1779-1783)²² i un estol borbònic va aconseguir d'ocupar Menorca (1782), quan es comença a tenir constància al penyal d'alguns dels cognoms que han pervingut amb més vitalitat fins als nostres dies. És el cas, especialment, de *Pons*.²³ Els primers esments daten de la dècada del 1770, amb una Margarita Pons (també Ponsa i fins i tot Ponze) casada amb el també menorquí Gabriel Anglada. Al cens del 1791 ja n'hi havia força, i el 14 d'octubre de 1810 es va enterrar Francesc Pons, de trenta anys, «*de un golpe que le dieron en la cabeza*». Més endavant, el 1822, Magdalena Ponz [sic], també maonesa i de vint anys, es va morir «*de sobrepardo*».

En aquesta mateixa línia, un altre llinatge menorquí que s'ha mantingut fins ara al penyal és **Abrines**,²⁴ que va començar a aparèixer als llibres parroquials i governamentals a partir de la segona meitat del XVIII: fins a la dècada del 1770, amb tot, es detecta únicament amb la forma Brines (i Vrines), i a partir d'aleshores ja amb la A inicial. Al cens del 1777, així, tots els inscrits amb aquest cognom apareixen com a Abrines, i també al del 1791, on s'observa un augment de portadors.²⁵

Amb vuit inscrits a la guia telefònica gibraltarenca, la presència d'*Orfila* al penyal es pot remuntar al 1751 gràcies a Joana Andreba Orfila, de Maó. Amb tot, no és fins al segle XIX quan el cognom hi va aterrar realment: del 1800 és la inscripció al llibre de bateigs de Vicent Borrás i Llorença Orfile de Maó, i al cens del 1817 trobem inscrit el pintor menorquí Pere Orfila. Set anys més tard es van enterrar a Gibraltar el maonès Francesc Orfila (1824) i el seu fill Josep Orfila (1825), morts probablement a causa d'una de les terribles passes de *calentura* (febre groga) i *tabardillo* (tifus) que van afectar la ciutat al començament del segle.²⁶

A l'últim terç del XVIII trobem un parell o tres de llinatges menorquins típics més, que a mans dels religiosos i secretaris del governador foren sovint deformats gràficament. *Arnau*, per exemple, del 1778 al 1791 el trobem escrit amb les formes Arnaw, Arnao, Harnau, Ernau, Arnaba i Arnaud, que és com apareix als censos del 1777 i el 1791. *Alau*, sempre lligat a persones provinents de Maó, presenta variacions com Alao, Allow (al

al càrrec d'almirall de la flota portuguesa el 1808. Es va morir a Portugal quatre anys després, i els descendents també van servir amb càrrecs distingits a la Marina Reial portuguesa.

22. CRESPO, Martí / GALLIANO, Manolo (2013): «The Great Siege, with a Minorcan emphasis». *Gibraltar Heritage Journal*, vol. 20. Gibraltar: Gibraltar Heritage Trust.

23. A la guia de telèfons del 2013-2014, n'apareixen setze.

24. N'hi ha quatre a la guia telefònica, un dels quals aplicat actualment a una coneguda marca de repartiment de productes alimentaris.

25. La forma Brionis (o Briones), poc usual i també portada per maonesos, podria ésser una variació d'Abrines o bé tenir una relació directa amb el cognom castellà Briones, ja documentat entre els soldats peninsulars del castell de Sant Felip el segle XVI.

26. SAWCHUK, Lawrence A. (2001): *Deadly Visitations in Dark Times. A Social History of Gibraltar*. Gibraltar: Gibraltar Government Heritage Publications.

cens del 1777), Aló (al cens del 1791) i Alaw o Allau al tombant de segle. I **Pou**, en la mateixa línia que els anteriors cognoms acabats amb *-u* (Alau i Arnau, Andreu...), varia a Pow al cens del 1791 i, ja ben entrat el XIX, alterna amb la forma Pau.

El llinatge *Tudurí* no apareix en la documentació consultada per a aquest article fins una data força tardana.²⁷ El 1785, al llibre de bateigs de la parròquia catòlica, hi consten Josep Todorí i Maria Tartavull, tots dos de Maó. I al cap d'un parell d'anys el cognom canvia a Tuduri, tant en el cas d'en Josep com en el de la també maonesa Caterina Tuduri (o Tudury), casada amb Gabriel Femenias. Amb una altra forma, Tudory, apareixen un bon nombre d'individus d'origen menorquí al cens del 1791. Arran del ball de grafies (cal sumar-hi Tudoy, Tudry...), en un afegitó al marge de la inscripció baptismal de Sebastià Tuduri, del 2 de juny de 1805, el vicari apostòlic Juan Bautista Scandella va ordenar de corregir tots els Tuduri per Tudury.

Un altre nom de família que segurament va generar força maldecaps als responsables dels registres eclesiàstics i militars de Gibraltar és *Tartavull*. El primer esment és del 1744, en una acta de defunció del maonès Miquel Tartabulle. El 1785 i 1787 apareix al llibre de bateigs una altra maonesa, Maria Tartavull. I al cens del 1791 n'hi ha fins a tres variacions: Taltavul, Tartavul i Tartavulla. Al cap d'una dècada, un capellà genovès al capdavant de l'església de Santa Maria la Coronada encara trobava dues maneres més d'escriure el «complicat» llinatge: Tartabulli i Tartavoi. Amb el cas de **Femenias**, un nom provinent sobretot de Maó, el que va presentar del 1787 al 1800 va ésser un ball de vocals: Femenias, Faminias i Famanias.²⁸

De Femenias, actualment no se'n troben a la guia de telèfons, però en canvi sí que hi ha moltíssims *Victory*, un cognom a primer cop d'ull de reminiscència molt anglesa, però que probablement hi té a veure, una mica, l'illa de Menorca. I és que des del 1786, pel cap baix, n'hi ha documentada a Gibraltar una portadora illenca, Joana Victori. Al cap d'una

27. L'historiador Thomas Finlayson veia en l'esclat poblacional que va tenir lloc a Gibraltar del 1793 al 1816, arran de l'estratègic paper que va exercir en les guerres napoleòniques i malgrat les mortíferes epidèmies, l'origen de l'àmplia majoria de la població local actual: «*It is my view that the true origins of the vast majority of present-day Gibraltarians are to be found in this period. (...) Although there are families in Gibraltar today who can trace back their ancestry to the eighteenth century, the majority will find that their links with the rock belong to this period and to the years following the end of the Napoleonic wars*». I H. W. Howes, de fet, concretava que molts dels cognoms gibraltarencs d'ara es van documentar per primera vegada als censos del 1813-1814 i 1816. Vegeu: FINLAYSON, Thomas (2002): «The Gibraltarian Since 1704». *Gibraltar Heritage Journal*, núm. 9. Gibraltar-Londres: Priory Publications / HOWES, H. W. (1951): *The Gibraltarian. The Origin and Evolution of the People of Gibraltar*. Gibraltar: Mediterranean Sun Publishing (3a edició, 1991).

28. Al registre del 1871, a l'apartat de civils nascuts a la ja formalment colònia britànica constava el reverend Gabriel Femenias, de quaranta-un anys, resident a la casa 1 de North Pavilion Road, juntament amb el seu pare Peter Femenias (vidu de setanta anys) i la seva tieta Catherine Femenias (de setanta-cinc i també vídua). I al número 3 del mateix carrer vivien Gabriel John Femenias (de setanta-quatre anys i botiguer de comestibles) i la seva muller Isidora Coll (de seixanta-nou). Tornem a trobar el reverend Femenias el 1888, aleshores resident a Witham's Road, en una curiosa (i incompleta) llista de noms i adreces d'habitants compilada pel tinent coronel George James Gilbard i publicada per la Garrison Library dins *A popular history of Gibraltar, its institutions, and its neighbourhood on both sides of the straits, and a guide book to their principal places and objects of interest*.

dècada, tornava a aparèixer a la documentació parroquial com a Joana Vitori. I encara cinc anys després, en la inscripció baptismal d'un fill seu, hi sortia com a Joana Bitori. És al cens del 1791 quan el cognom ja s'inscrivía algunes vegades amb la forma Victory, que és la que s'ha acabat imposant al penyal.

Aquest cognom, de fet, forma part a Menorca dels relacionats directament amb les famílies de la noblesa castellana que van traslladar-s'hi a partir de mitjan segle XVI per fer feina a la guarnició de Sant Felip.²⁹ En aquest cas concret, derivaria del castellà *Victoria*, menorquinitzat generació a generació amb la caiguda de la neutra final. Seria el mateix cas que *Dalmedo*, un llinatge derivat de *De Olmedo* i que, passat prèviament pel sedàs fonètic del català, del Raval va saltar al penyal i hi va arrelar amb molta força.³⁰ El 1790 hi ha documentat un Josep Deolmedo i tres anys després apareix una Margarida D'Almedo, un Pere Dalmedo i una Maria Darmedo (o D'Armedo, també). I al cens del 1791, les formes més habituals utilitzades pel secretari del governador eren Del'Medo i Delmedo. Al 1800, encara hi havia algunes variants més: De Almedo i De Alemedo.

El 27 d'abril de 1805, el vicari Juan Bautista Nosardy Zino va casar a Santa Maria la Coronada Joan Prieto, fill de Joan i d'Inès Pons, amb Margalida Dalmedo, filla de Miquel Dalmedo i de Margarida Cabedo, tots naturals de Maó. Tant el nuvi com la mare de la núvia portaven, justament, llinatges d'aquesta mateixa mena: **Prieto** (en alguns casos, Preto) i, sobretot, *Cabedo*. Aquest últim, adaptació fonètica del castellà *Quevedo*, també es troba per primera vegada en els documents consultats el 1790. Hi ha el curiós cas del maonès Grabiell [sic] Cabedo (l'any 1794), Quavedo (el 1795), Cabedo (el 1796 i 1797), Quebedo (el 1799) i Cabero (el 1800). Malgrat aquest ball, al cens del 1791 el cognom apareix invariablement com a Quevedo. I en una data allunyada com el 27 d'agost de 1831, al llibre de defuncions de l'església hi ha registrat Joan Cavedo, de trenta-sis anys, casat amb Ysabel Neto, «*ambos naturales de Villa Carlos en Mahon*». La seva vídua, precisament, també porta un cognom dels antics castellans de Sant Felip, atès que *Neto* (o Netto) correspondria a la forma illenca del llinatge *Nieto*.³¹

Tota una altra història hi ha al darrere del cognom *Vacarisses*. Si bé Fiorenzo Toso, al seu article, vincula Bacarisa (la forma més comuna en la documentació gibraltarenca) directament amb la comunitat genovesa,³² no tots els portadors al penyal són, ni de bon tros, originaris de les terres de la Ligúria. Al cens del 1791, per exemple, hi ha el sabater menorquí Francesc Vacarisas, i als registres eclesiàstics del 1810 al 1836 apareixen Bacarisas, Bacarisa, Baquerizas, Vacarissa i Vacarisas relacionats, tots, amb Maó. De fet,

29. José L. Terrón Ponce (1994): *La Guerra de Sucesión en Menorca. Causas, hechos y consecuencias*. Maó: Museo Militar.

30. A banda la cinquantena de Victory, a la guia de telèfons de Gibraltar el cognom Dalmedo, amb vint-i-cinc registres, és el més significatiu quantitativament de tots els que es poden relacionar, directament o indirecta, amb l'illa de Menorca.

31. En aquesta llista de cognoms castellans menorquinitzats es podrien incloure Lanuza (convertit en Nussa, Lanussa i fins i tot Nuce i Manussa), Foxá (derivat en Fuxá, Fluxá i Fluixá), De Lima (en Delima)...

32. «*Bacarese, Bacarisa, Bocarisa: presente soprattutto nella forma Bacarisa, poi in quella Bacarese e solo sporadicamente nella variante Bacarisa, è l'adattamento del cogn. Vaccarezza, diffuso principalmente nel Tigullio con centro a Lavagna, e poi a Genova*».

«el pintor més reconegut del penyal»,³³ Gustavo Bacaristas Podestá (Gibraltar, 1873–Sevilla, 1971), era descendent de la branca menorquina d'aquest cognom.

Un altre cognom ben conegut actualment a la ciutat (amb divuit registres a la guia telefònica) és **Triay**, un dels que van arribar més tard al penyal provinents de Menorca. El primer esment detectat és del 24 de maig de 1803, en la partida de bateig de Pere Triay, fill de Sebastià Triay i d'Anna Giambias [sic], de Maó.³⁴

L'anàlisi dels llibres eclesiàstics i dels censos del 1704 al 1804, el període en què Menorca i Gibraltar van quedar sota l'òrbita de Londres (amb alguns parèntesis en el cas de l'illa), aporta encara més llinatges menorquins que, amb més recorregut o menys, han deixat constància al penyal. Hi trobem Alzina (o Alsina), Andreu (Andrew), Anglada (Inglada, Ynglada), Bagú, Barceló, Begues, Benejam (Benagan), Benet (Bonet), Blanxart, Borràs, Cabrera, Calbet, Campins, Canevas (Canebas, Canavas), Cardona (Cardó), Carreres,³⁵ Caules, Colom, Escales, Fa, Fàbregues, Ferrer, Fillol (Fiol), Flaquer, Forner, Gambó, Gelabert (Helabert), Ginard (Ginart), Giró, Givanaut, Gomila (Gumila), Guillem,³⁶ Llambias, Llufrio, Mas, Maspoch, Masquida, Miret, Moll (Molla, Molle, Mol, Mols),

33. RIQUELME SÁNCHEZ, José (1989): «El pintor Gustavo Bacaristas (Gibraltar 1873–Sevilla 1971)». *Almoraima*, núm. 1. Algesires: Instituto de Estudios Campogibraltareses.

34. Hi ha un interessant document amb un Triay implicat que exemplifica prou bé l'existència de la comunitat menorquina a Gibraltar ara fa dos segles:

«Nos don Eduardo Buenaventura Mac-Laughlin, lector de sagrada teología, misionero apostólico y vicario general del ilustrísimo y reverendísimo sr. obispo de Heliopolis, vicario apostólico de esta iglesia católica de Santa María la Coronada de la ciudad de Gibraltar.

Certificamos que habiéndose presentado Onofre Triai natural de Ciudadela en la Ysla de Menorca, y vecino de esta plaza en solicitud de que se franqueara la partida de muerte de su difunto padre Antonio Triai, natural también de Ciudadela, y vecino que fue de esta guarnición, no encontrándose de manera alguna en ninguno de los libros de este archivo, y constando por pública notoriedad y fama que el referido Antonio Triai murió en esta ciudad el año pasado de mil ochocientos veinte y ocho en los días en que esta guarnición era afligida con el azote de la peste; lo cual sin duda dio motivo a que no se presentara interesado alguno a dejar a esta iglesia católica nota de su fallecimiento y sepultura, como lo hacen creer repetidos casos de esta especie ocurridos en la misma desgraciada época por todas estas causas, y para proceder legalmente, hemos examinado varios testigos para hacer una competente justificación; de lo cual resulta que Antonio Márquez conoció y vio muerto de la epidemia en el mes de octubre del referido año de mil ochocientos veinte y ocho a Antonio Triai natural de Ciudadela en la Ysla de Menorca y vecino de esta plaza, marido de Juana Villa natural también de Ciudadela; a lo que se agrega la declaración hecha por Antonio Beneijan y Juan Triai, que aunque no le vieron muerto, dicen lo saben por la misma esposa del difunto desde pocos días después de su fallecimiento, la que siendo preguntada acerca de su marido por los espesados Antonio Beneyan y Juan Triai respondió que había muerto de la epidemia.

Y para que en lo sucesivo conste, hemos mandado fijar esta nota firmada por Nos y sellada con el de esta parroquia hoy dos de enero de 1845».

35. De l'actual Paradise Ramp, tradicionalment se'n deia *Escalera de Cardona*; en la trama urbana de Gibraltar també hi ha un Carrera's Passage. Vegeu: BENADY, Tito (1996): *The Streets of Gibraltar. A Short History*. Gibraltar: Gibraltar Books.

36. El 25 de juny de 1808 el vicari general Jorge Staunton va batejar una filla de Vicent Guillem i de Margalida Guivernau, de Maó; en una nota al marge esmentava la correcció del cognom *Guillermo* per *Guillem*, prèvia consulta a l'església de Santa Maria de Maó.

Moncades, Monjui, Mora, Oneto, Nin, Novella, Nugent, Oropesa, Paulin, Turbin (Turbint, Torobin, Thorobin), Ramis, Rexach (Raxach, Rexart, Recharta), Ribas, Riudavets, Roca (Rocca), Roquer, Roselló (Rosillon), Sabater (Sabaté, Sebates, Sapatara), Seguí (Seghi, Seguin),³⁷ Síntes, Soler, Soreda, Torres (Torre), Valls (Vall, Val, Vallo, Walls, Wals), Vila, Vinent i Vives.

Alguns d'aquests cognoms apareixen a la guia telefònica, tal com s'ha vist, i també als censos electorals.³⁸ Alguns altres es poden descobrir passejant pels carrers del centre històric en forma de rètols comercials (com el de l'estudi d'arquitectura Orfila, el reconegut bufet d'advocats Triay & Triay, el de l'artista gràfic Cabedo i la casa de distribució de productes Abrines) o al nomenclàtor i tot (davant mateix de l'església de Santa Maria la Coronada, al rovell de la ciutat, hi ha el Giro's Passage, i a la part alta es troben les Tudury Steps). I la gran majoria, és clar, es poden localitzar en moltíssimes làpides del cementiri, al peu de l'imponent penyal.

37. El topònim Lime Kiln Steps, segons Tito Benady, era conegut popularment com el *Callejón de Seguí*.

38. Edward G. Archer va dur a terme una anàlisi dels noms que apareixien al *House of Assembly Register of Electors* del 1995, format per uns dinou mil membres més grans de divuit anys, aptes per votar en el referèndum sobre l'estatus del territori d'aquell any. De 2.005 cognoms, el 27 % eren d'origen britànic; el 24 %, espanyol; el 19 %, italians (majoritàriament genovesos); l'11 %, portuguesos; el 8 %, maltesos; el 3 %, jueus; el 2 %, menorquins; el 4 %, altres, i el 2 %, inclassificables. Vegeu: ARCHER, Edward G. (2006): *Gibraltar, Identity and Empire*. Londres-Nova York: Routledge, p. 35-36.